

PREMI BARCANOVA A la Renovació Pedagògica

8.ª Convocatòria, 1990.

Bases del premi

1

Editorial Barcanova, S.A. convoca el Premi Barcanova a la Renovació Pedagògica, destinat a premiar el millor treball teòric, històric, d'assaig o una experiència educativa, sota la perspectiva de la renovació pedagògica.

2

Els treballs concursants han de ser inèdits, escrits en llengua catalana, i d'una extensió no inferior a 100 ni superior a 250 pàgines (DIN A-4) mecanografiades a doble espai.

3

L'import del premi serà de 350.000 pessetes, que es lliuraran en concepte d'avançament de drets d'autor (que són el 10% del preu de venda).

L'autor conservarà la propietat intel·lectual del treball premiat, tot i que la concessió del premi comporta la cessió dels drets de publicació de l'obra premiada a Editorial Barcanova, S.A.

4

Els originals hauran d'anar acompanyats d'una sol·licitud de participació en el premi, en la qual constin el nom, els cognoms i l'adreça de l'autor o autors. També podrà emprar-se un pseudònim, adjuntant un sobre tancat amb les dades sol·licitades, el qual serà obert pel jurat si l'obra resulta premiada.

5

Les obres concursants hauran de presentar-se per duplicat a Editorial Barcanova, S.A. (Plaça Lesseps, 33, entresol, 08023 Barcelona), en un sobre tancat amb la indicació «Per al Premi Barcanova a la Renovació Pedagògica».

6

El termini de presentació de les obres concursants finalitzarà el dia 18 d'abril de 1990.

7

El veredict i l'acte de lliurament del premi es realitzaran dins els seixanta dies següents a partir de la data de termini de presentació de treballs. Oportunament es faran públics la data i el lloc concrets.

8

L'obra premiada serà publicada a la col·lecció Barcanova-Educació. Editorial Barcanova, S.A. es reserva una opció de sis mesos per a l'edició de la resta de les obres presentades.

9

El jurat estarà constituït per cinc persones de reconeguda solvència en l'àmbit cultural i educatiu, les quals estaran assistides per un secretari designat per l'Editorial, amb veu i sense vot.

10

El jurat, si ho considera oportú, podrà declarar desert el premi. Així mateix, el jurat podrà recomanar la publicació de les obres no premiades i que, al seu criteri, mereixen ésser editades.

11

Els concursants accepten aquestes bases pel sol fet de concursar.

12

La resolució de qualsevol incident no previst en les bases o de qualsevol interpretació d'aquestes resta a la discreció del jurat, les decisions del qual seran inapel·lables.

actualitat

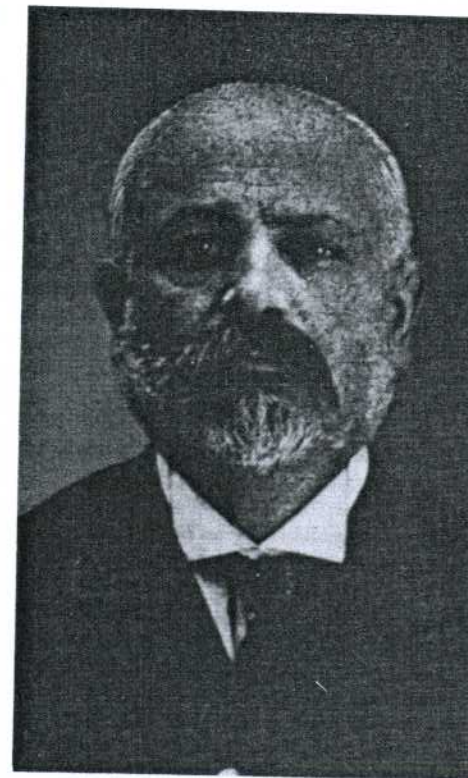
EN MEMÒRIA DE FERRER I GUÀRDIA

He acceptat amb goig i amb temor alhora la responsabilitat de parlar, avui i aquí, de la significació pedagògica de Francesc Ferrer i Guàrdia, precisament perquè crec que aquesta ciutat, on s'emmiralla Catalunya, i la seva escola, ha de donar, encara, a la tragèdia d'aquella mort, una resposta de reparació, en el sentit més clàssic, ample i profund, de la paraula.

Una reparació a la qual voldria contribuir marcant el buit, per convertir-lo en lloc; valorant el rebuig, per fer les connexions, que una personalitat com la de Ferrer i Guàrdia hauria de tenir en la història de la nostra escola.

Com remarcava el mes passat en el Ple, circumstàncies, no pas fortuïtes, fan que una persona que ha treballat en el moviment de renovació pedagògica de Catalunya hagi de situar aquí la figura d'un pedagog, o més ben dit, d'un ideòleg de l'educació, que més aviat ha estat contradit, amb matisos diversos, pels nostres mestres més directes, com Alexandre Galí i Pau Vila.

Galí, amb la seva terrible sinceritat, sent i expressa que l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia cau fora del marc de la seva obra, «perquè es difícil lligar-la amb el moviment català de cultura». Però immediatament després confessa que «si alguna institució ha d'ésser necessàriament tinguda en compte en el procés de la nostra història d'aquest segle, és aquesta tràgica escola, amb tot el que representa». Perquè, diu, «en el nostre país només dos sistemes escolars han polaritzat amb violència els sentiments i abrandat les passions... no l'escola oficial, no

l'exigüíssima escola catalana, ni tampoc la més exigua de l'escola d'assaig... Els dos únics sistemes que polaritzaven els sentiments i àdhuc

l'esperit del públic i agabellaven l'esperit dels infants dins sengles mons de tendències a priori, eren l'escola congregacionista i l'escola anarquitzant».

L'escola laica, l'escola de la llibertat de consciència, dirien més enllà de les nostres fronteres, tot recordant Ferrer. Perquè aquest és un de tants profanes de la nostra història, repetim-ho: que l'ideòleg de l'educació, català, més conegut i reconegut fora de Catalunya, sigui poc conegut i menys reconegut a dins, i que no se'l consideri part del moviment pedagògic català. Quan Galí escrivia, els anys cinquanta, encara no ho era. Ara...

És amb un profund respecte pel record dels meus mestres, però també per la història d'aquest moviment, que voldria que un dels seus capítols, que no episodi, més punyents, pogués ser llegit sota el signe de la tolerància, de la comprensió i de la integració, actituds bàsiques en educació.

Més que en molts altres casos, per atansar-se al mestre, cal conèixer l'home, el lloc, l'època. No és fàcil, però potser és més senzill pels que no els coneguérem que pels contemporanis; l'època està definida per coordenades fortament contradictòries de progrés i reacció; el lloc, els llocs, l'Allella del Maresme, Barcelona, Catalunya, Espanya, noms amb connotacions tan diverses entre si, en aquell final i principi de segle; Europa, aquella diversa realitat, bull i embull de miratges i missatges per a la gent del sud.

L'home, centrem-nos, si més no, en ell, la vida i la mort d'un home com Ferrer i Guàrdia, la seva consideració pedagògica, han estat objecte molt més de reaccions passionals de tot sentit que d'estudi objectiu, científic, positiu, integrador, com han de ser els estudis humans, especialment en educació.

Ni la data del seu naixement ha estat ben tractada. La Gran Enciclopèdia Catalana la situa el 1854, quan Francesc Ferrer i Guàrdia havia nascut realment l'any 1859, a Allella, al Maresme, comarca que en aquell moment avançava a la majoria, en obertura a la indústria, al comerç ultramarí, i a la circulació d'idees.

Però, a mesura que creixia, el petit Quico de

cal Boter, havia de descobrir una escola i un país d'ambient ideològicament tancat, opressiu. El mot «llibertat» era objecte de totes les suspicàcies, un «lliurepensador» era senzillament un delinqüent intel·lectual, que no podia professar a la Universitat, ni molt menys atrevir-se a dir que els nens havien d'aprendre a pensar lliurement: això era emmetzinar les seves ànimes.

Recordem només unes dates de mitjan segle XIX:

- 1851, Es firma el Concordat que permet als bisbats inspeccionar directament l'ortodòxia d'escoles i universitats.
- 1855, A Barcelona els obrers presenten un document al Govern Central demanant el dret de lliure associació, la jornada setmanal de 60 hores i escola gratuïta per als seus fills.
- 1857, La Llei Moyano promulga i ordena aquesta escola damunt del paper; no serà realitat ni un segle després.
- 1860, Irrupció del krausisme a la universitat de Madrid; el filòsof alemany Krause gosa dir que l'educació regenerava la societat.
- 1864, Comença la depuració dels professors krausistes; destitució del Rector de la Universitat de Madrid i repressió contra els estudiants que l'acomien la nit de Sant Daniel: 8 morts.
- 1866, Al Congrés Anarquista es formula la necessitat d'integrar el treball a l'escola.
- 1868, Revolució de setembre; retorn dels professors krausistes a la Universitat.

Quan Francesc Ferrer i Guàrdia complia els 9 anys, i anava a una escola de poble, contra-model de la que ell faria, el país visqué la primera sensació d'alliberament col·lectiu, amb la per molts anys anomenada «gloriosa» revolució de setembre de 1868. El petit Francesc la visqué al costat de l'oncle revolucionari.

L'any 1874, una grisa restauració acabava amb aquella esperança; els catedràtics expulsats i els ex-ministres de la I República podien crear la Institución Libre de Enseñanza el 1876,

per fer la travessia del desert, que duraria més de quaranta anys.

Francesc Ferrer en tenia quinze i era comptable en una farinera de Sant Martí de Provençals; anava a una escola nocturna i començava a conèixer la vida política, altra vegada soterrada, de la ciutat. Continua formant-se, ara en l'ideal republicà, el lliure pensament, l'anarquisme; en coneix els lluitadors.

Finalment obté un lloc que li permet estudiar i treballar i somiar en canvis polítics, alhora: és revisor de tren, trajecte Barcelona-Cerbère. Té un compartiment reservat, ple de llibres, coneix viatgers, es casa amb una viatgera, trepitja França, hi passa refugiats, fins que ell mateix ha d'exiliar-s'hi, i hi troba en realització a vegades en retirada, però sempre a la llum pública, aquells ideals que havia conegut en la nocturnitat de la ciutat, allò que fins llavors li ha estat negat en la vida real.

Francesc Ferrer i Guàrdia té vint-i-sis anys quan s'instal·la a França. «Llibertat, Igualtat, Fraternitat» és el lema que encara no té un segle de vigència social revolucionària; arreu de la vida política hi ha contradiccions, excepte en la fraternitat maçònica... i potser en aquest nou ideal que Ferrer comença d'entreveure: l'Escola, l'Escola Moderna.

A França, a Anglaterra, potser se'n sortiran, diu Ferrer, d'implantar els ideals amb una gran discussió política; a Espanya, no. Però començant per la base de l'Escola, potser sí; la base de l'Escola Moderna, i a la ciutat de Barcelona, la de les seixanta hores de treball, i l'escola nocturna, de més a més, la de la Rambla bullent de gatzara popular, i de flors, i l'Ateneu i el Liceu, la de l'Exposició del 88, i de l'eix recitilini, Ferran-Princesa, que comunica Rambla i Parc, passant per la Casa Gran, i el temut Palau de l'Audiència, la ciutat de les revoltes i els incendis, la de Montjuïc...

Ferrer ja no és un revolucionari, sinó un rebel, i començant per l'Escola, a Barcelona, s'hi veu amb cor. Cal dir-ho en aquest Saló de Cent, cor del cor de la Ciutat.

Ferrer va tornar, doncs, després d'aquella peripècia vital, pensant que podia fer una escola, no pertanyent a cap retrògrada congregació

ni a l'Estat espanyol, més impostor encara, i va començar una xarxa escolar lliure, laica, la de l'Escola Moderna, a l'empara de la Raó.

L'Educació hi seria contemplada com «l'adquisició de l'herència humana» al servei del bé social, i a partir del treball propi, no de cap infalibilitat, ni la papal, ni la pròpia del mestre, que Ferrer confessava témer en ell mateix.

Calia posar els nois en pla d'igualtat davant la realitat, de la natura, de la notícia del diari; calia que el mestre treballés molt i es formés constantment. Això no es faria dins de la instrucció pública oficial, que es debatia en el buit de la por dels governants, la por de l'abisme d'una Restauració buida de contingut. I calia fer-ho amb «fair play», deia Ferrer.

«L'ensenyament racionalista, digué en resum, pot i ha de discutir-ho tot; i d'entrada ha de situar el nen en la via ampla i directa de la investigació personal.»

Aquesta és la frase que es gravà, s'esborrà i es regravà al pedestal del seu monument i que resum la terrible novetat pedagògica proposada per Ferrer i Guàrdia, des d'aquesta ciutat, l'any 1902: els nois havien de ser posats en condicions de fer la seva recerca personal i utilitzar la raó per discutir-ho tot abans d'admetre res. Utopia? Potser sí, però no delictes; ni tan sols originalitat total.

Ferrer comença a parlar d'una escola alternativa, quan fa vint-i-cinc anys que en parla i en treballa el model la Institución Libre de Enseñanza, que el seu mestre Ruiz Zorrilla coneixia prou bé; quan el laïcisme i l'anarquisme han fet ja escoles i societats.

Aquí i allà, esporàdicament, s'ha parlat de, i s'ha practicat el laïcisme, la coeducació, la higiene escolar, la disciplina natural, el respecte a l'evolució del nen, la sortida al medi, la pràctica del treball manual, l'extensió cultural a pares i adults, la biblioteca escolar. Ferrer hi afegirà poc de collita pròpia; potser aquella pràctica seva de la «coeducació de classes», de classes socials, que vol aconseguir cobrant quota variable dels seus alumnes... com seixanta anys després farien les escoles de la represa.

La dimensió i la força de l'Escola Moderna

de Ferrer, potser la dona la seva capacitat d'aglutinar i difondre en un model ideològic i metodològic, viu, canviant, aquest cúmul d'intuïcions, raonaments i pràctiques... i de fer-ho en una ciutat viva i canviant, com Barcelona, al capdavant d'un país que començava a canviar amb ella. És la hipòtesi que voldria deixar aquí.

El 1901, encara el model, o models, vigent d'escola no era tocat, entre nosaltres, més que en un sol dels seus termes: la llengua. Una escola, la de Flos i Calcat, una Associació, la Protectora, des de 1898, gosaven dir i practicar que l'ensenyança havia de ser feta en català; però el model d'escola era el mateix que el de tot Espanya.

Quan pocs anys després unes primeres escoles iniciaren la renovació pedagògica, els plantejaments lingüístics foren inexistents o ambigus, i no cal dir, la pràctica. No és fins el 1908, un any abans de la mort de Ferrer i Guàrdia, tancada la seva Escola Moderna, quan al Saló de Plens d'aquest Ajuntament per primera vegada es parlà i s'aprovà un pla coherent d'escola catalana, renovada pedagògicament, coeducadora i laica. Ferrer i Guàrdia era llavors a Brussel·les treballant en la constitució de la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància.

Situada i mesurada la seva significació pedagògica i ideològica, desfetes ja tantes acusacions-calúmnia-crim contra Ferrer, quedant només en els inevitables racons de la mesquinesa intel·lectual, el comentari, escàndol farisaic, de la seva vida privada, continua en peu la pedra d'escàndol nacional: Ferrer i Guàrdia no haurà estat sensible al tema de la llengua a l'escola.

Ara això seria greu, però no ho era llavors, entre tantes gravetats que afectaven l'escola i el país. I entre els que hem pogut viure i treballar per la represa, sota el pes de gravetats redivives no crec que hi hagi ningú que gosi dir ni una primera ni una darrera pedra.

El cert és que el 1901, l'Escola Moderna tingué la col·laboració de personalitats, como Odón de Buen, Martínez Vargas, Anselmo Lorenzo, a Barcelona, i la correspondència pública de mestres com Paul Robin o Ellen Key. I

que de moment enlluernà molts esperits inquietos, com ara Pau Vila, teixidor de Sabadell, durant dos anys, fins que es cansà del tarannà de Ferrer i Guàrdia, tot i conservant-ne moltes pautes pedagògiques, com la sortida dels nens a investigar fora de l'escola, en la seva Escola Horaciana, en castellà l'any 1904.

Un alumne de l'Escola Moderna, Pere Vergés, que anys després dirigiria la nostra Escola del Mar, i persona ben poc suspecta de llibertarisme, recordaria molt més que els llibres que Alexandre Galí blasma, d'aquella escola, el respecte amb què era tractat, l'alegria, el treball directe en les visites a la ciutat i al camp.

Però el país patia moments d'enduriment de la vida política; de forta reacció en la vida social. Pel març de l'any 1909, una pastoral del Cardenal Casañas havia armat el braç executiu del Governador Civil, que suspenia a aquest Ajuntament el Pressupost Extraordinari de Cultura, el que havia gosat proposar de fer quatre grups escolars, grups de Kindergarten, Escola Primària i Universitat Popular, cada un, que practicarien, com ja hem dit, la coeducació, emprarien el català com a llengua escolar, i serien neutres, deien ells, en formació religiosa.

El governador, fent-se braç armat de la societat benpensant, havia acabat amb el somni: ni escoles bisexuals, que deia ell, ni catalanes, ni antireligioses; i a més, quins «derroches», aquells insensats edils pretenien construir escoles i formar el personal, sense tenir-hi competències.

El juliol d'aquell any s'ombrejava amb la Setmana Tràgica; la ciutat de les bombes es revoltava contra la fosca guerra del Marroc, que li prenia els minyons, i esdevenia la ciutat cremada.

Més de trenta fumeres s'aixecaren destruint convents i parròquies i alguna escola de religiosos juntament; no s'aixecaren, certament, les dels quatre grups escolars, cremats sense fumera, quatre mesos abans, ni la del somni de 1854, l'escola per a la minyonia obrera, inexistent encara el 1909. Entre els minyons que s'embarcaven, i els incendiàries, l'analfabetisme era el denominador comú.

Però algú havia instigat el «populatxo». A la

catedral, el diumenge següent, el Cardenal Casañas l'assenyalava, sense anomenar-lo, per respecte al temple, i instigava els jutges.

Uns dies després la ciutat vivia la iniquitat del procés de Ferrer i Guàrdia i la de ni tan sols poder demanar de ser la ciutat del perdó, com Joan Maragall propugnava. La història ja ha estat escrita i no cal remoure-la, però sí acabar-la dignament.

Crec que el millor de Ferrer i Guàrdia, pedagògicament, arrenca del coneixement en línies generals de l'obra de la Institució Libre de Enseñanza, de les intuïcions pròpies dels esperits lliures, del respecte creixent per la renovació de l'Escola que començava a produir-se arreu, i que ha estat recollit, desenvolupat i sistematitzat per Celestin Freinet, el creador a França de la Cooperativa de l'Ensenyament Laic i de l'Escola Popular Moderna.

El paral·lisme entre Ferrer i Freinet ha estat notat per estudiosos com L. Not a *Les pédagogies de la connaissance*, publicat el 1979, i només cal comparar els dotze punts del darrer manifest de Ferrer i Guàrdia, el de l'École Renouée, de 1908, amb els deu punts del primer manifest de Celestin Freinet, el de l'Escola Popular Moderna, de 1918, per veure les coincidències de fons i fins en terminologia.

Freinet va venir a l'Escola d'Estiu de 1933 i el seu gran difusor entre nosaltres fou Hermínio Almedros, l'inspector en cap de Barcelona, manxec-català, que a partir de 1936 col·laborà amb Puig Elias, deixeble de Ferrer i Guàrdia i president efectiu del C.E.N.U., aquells dos anys i escaig de guerra.

La derrota acabaria amb totes les concepcions per un igual: escola nova, escola renovada, escola unificada, escola activa, escola moderna, escola catalana, escola lliure, per un igual, encara que, «liquidats» l'anarquisme i la maçoneria per llei i de fet, es bolcaria sobre els deixebles de Freinet, la majoria dels quals foren afusellats, com el, potser desconegut, avi pedagògic.

Actualment, a més del seguidors de l'Escola Moderna de Freinet, són molts els mestres i línies pedagògiques que poden descobrir-se un parentiu amb Ferrer i Guàrdia, especialment

en les seves darreres publicacions, resum i cant del cigne o d'esperança, el Manifest ja esmentat, i «La Escuela del Porvenir»: la que «substituirà la imposició artificial de la disciplina per la natural dels fets», i «tindrà en compte els desitjos i les necessitats del nen», perquè «només el treball desitjat és vàlid», i el treball «no per la competència destructora, sinó per a utilitat de tots». «L'educació racional serà la que conservi i cultivi la facultat de voler, de pensar, d'idealitzar, d'esperar; basada únicament en les necessitats naturals de la vida, que deixarà manifestar lliurement, i en desenvoluparà les forces, per concentrar-les en la lluita pel treball i el pensament.»

«El coneixement significatiu arrencarà del treball pràctic... L'home i el nen sans tenen necessitat de treballar... de jugar, que no és altra cosa que una forma de treball.»

«La influència, amagada i indirecta de l'educador, que comprèn què li passa al nen, serveix per oferir-li el que demana sense saber-ho.»

«Així, cada treball o ofici manual, va acompanyat, avui dia, d'un treball intel·lectual; el nen sentirà la necessitat de saber i caldrà satisfer-la tenint sempre en compte el seu voler.»

«Treballant així en l'educació dels homes, infaliblement pot esperar-se una humanitat millor (ell que temia la pròpia infalibilitat) amb tot el vigor de la voluntat i la salut moral, caminant sempre vers nous ideals, no mesquinament dedicada a la lluita estúpida, sòrdidament subjecta a la satisfacció dels apetits, miserablement donada a vicis i mentides, trista, rancuniosa i depravada, sinó amorosa, bella i alegre.»

A part de la crítica de l'escola Congregacionista, ja vella i virulenta llavors i esmoreïda ara en les nostres latituds, sociològicament, la crítica de l'escola oficial com a burgesa i dominadora per part de l'Estat té en Ferrer un bon precursor. Freinet faria una crítica semblant, amb registre propi, deu anys després i d'ell la reprendria el MCI; amb muntatge de xifres, la demostrarien Baudelot i Establet els primers setanta.

El deute de record amb Ferrer i Guàrdia, assumits pedagògicament tants dels seus valors

i sociològicament tants dels seus plantejaments, és precisament el deute a l'home-mestre que morí per l'Escola. Mereix una lliçó especial.

Recordar avui la seva mort injusta, en aquest Saló de Cent, cor del cor de la ciutat que el veié morir, recordar, sempre més, el seu nord de la llibertat de consciència, prop del mateix mur que veié morir, afusellat injustament també, el President Lluís Companys, l'un al crit de visca l'Escola Moderna, l'altre al clam per Catalunya,

és una «lliçó de coses», de causes, no de paraules, que convé recuperar per a la història de la nostra Escola, i potser és manera de retornar a Catalunya un fill que, diuen, no la conegué, qui sap si perquè no pogué reconèixer-s'hi, com ara voldríem.*

Marta Mata i Garriga

* Parlament pronunciat al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona el 13 d'octubre de 1989.

FRANCESCO TONUCCI ENS OFEREIX
UNA NOVA, DIVERTIDA, IRÒNICA
I TENDRA VISIÓ SOBRE EL MÓN
DE LA INFÀNCIA.

ALTRES
TÍTOLS
DE L'AUTOR:
• AMB ULLS DE NEN
• INFANT S'HI NEIX

TAMBÉ VERSIÓ
EN CASTELLÀ

BARCANOVA